УДК 338.436

Н. В. Рунчева,
О. Л. Горяча,
К. О. Семенов

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Анотація. У статті наведені результати дослідження щодо державної підтримки економічної безпеки підприємств аграрного сектору. Надано особливості регуляторного впливу держави на сталий розвиток аграрних підприємств, обґрунтовано систему інструментів управління економічною безпекою аграрних підприємств, динамічні особливості їх застосування залежно від загроз зовнішнього середовища.

Ключові слова: державна підтримка, економічна безпека, аграрний сектор, агробізнес.

Summary. The article presents the results of the study on state support for economic security of agricultural enterprises. The peculiarities of the regulatory influence of the state on the sustainable development of agricultural enterprises are given, the system of instruments for managing the economic security of agricultural enterprises, the dynamic features of their application depending on environmental threats are substantiated.

Key words: state support, economic security, agrarian sector, agribusiness.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-46-2-75-79

Постановка проблеми. Високий рівень розвитку сільськогосподарських підприємств характеризується пріоритетними цілями в забезпеченні економічної безпеки аграрного сектору, що є основою для підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції регіону на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження стану економічної безпеки аграрного сектору свідчать про необхідність розроблення заходів боротьби з економічними загрозами, що сприятиме стійкому розвитку цієї сфери відтворення. Вітчизняні вчені: О. І. Гойчук [1], Ю. Я. Лузан [2], Т. І. Ткачук [3],

© Н. В. Рунчева, О. Л. Горяча, К. О. Семенов, 2019

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Рунчева Н. В., Горяча О. Л., Семенов К. О. Державна підтримка економічної безпеки підприємств аграрного сектору. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 2 (46). С. 75–79.

References (APA):

Runcheva, N. V., Horiacha, O. L., Semenov, K. O. (2019). *Derzhavna pidtrymka ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv ahrarynogo sektoru* [State support to economic security of enterprises of agricultural sector]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 2 (46), 75–79 (in Ukr.).

М. Г. Чумаченко [5] присвятили свої дослідження цій проблемі.

Мета статті — обґрунтувати прикладний інструментарій регуляторного управління економічною безпекою аграрних підприємств; це є основою для підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції регіону на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного сектору держави необхідно передусім у найкоротший термін забезпечити фінансову самодостатність агропідприємств реального сектору економіки за рахунок зменшення податкового тягара і створення передумов для поповнення власних оборотних коштів та створити умови для своєчасного відновлення основних виробничих фондів агропідприємства за рахунок кредитних коштів, що забезпечить необтяжливе залучення кредитних банківських позичок. Крім того, для забезпечення безперешкодного переливання капіталу з реального сектору у фінансовий сектор і навпаки, а також припинення спекулятивних операцій у фінансовому секторі економіки, що відволікає величезні кошти від виробництва, це дозволить вирівняти в рентабельності результативність діяльності в обох секторах економіки та визначити точки економічного зростання, концентрацію інвестицій, що дасть швидку віддачу, забезпечить високу зайнятість і безперешкодний збут продукції. Такими точками зростання можуть бути:

- підприємства харчової промисловості;
- повернення заробітній платні працівників відтворювальної і функцій стимулювання, без яких заробітна платня виконує функцію допомоги з безробіття, не виступаючи фактором зростання продуктивності праці;
- не допускати, щоб питома вага заробітної платні з усіх видів доходів працівників знижувалась більш як на 30 %, що також робить цей розподільний механізм спрямованим не на ефективну участь у виробництві, а на всілякі побічні заробітки;
- бюджетна сфера повинна жити за своїми коштами, вирішивши проблему прийняття бездефіцитних бюджетів;
- підсилити регулятивну роль митної служби з метою захисту вітчизняного агровиробника і національного ринку, для чого не вважати головною функцією митниці фіскальну.

Для ліквідації негативних наслідків загроз економічній безпеці підприємств аграрного сектору в обіговій сфері державі необхідно вжити таких заходів:

- поряд з ринковими механізмами формування цін на товари і послуги ввести державне регулювання цін на продукцію природних монополій (газ, нафта, електроенергія, залізничні й інші тарифи);

- зміцнити захист прав споживачів за допомогою подальшого удосконалення нормативно-правової бази захисту економічних інтересів населення.

Наразі для забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва і вирішення завдань економічної безпеки аграрного сектору державі необхідно вжити таких заходів у сфері споживання:

- розробити концепцію і механізми керування соціальним розвитком, що не тільки б підпорядкували економічний розвиток аграрного комплексу соціальним цілям і завданням, але і дали б можливість перейти на траєкторію сталого розвитку;
- створити спеціалізовані регіональні інститути економічної безпеки з особливими правами і повноваженнями, коли експерти інституту могли б призначати доцільність прийнятих економічних рішень і визначати загрози економічній безпеці в регіоні.

Окрім того, пропонуються заходи з удосконалення системи і механізмів державної підтримки розвитку сільських територій та аграрного виробництва відповідно до вимог СОТ і стандартів ЄС в напрямку переорієнтації державної підтримки від підтримки цін до організації дешевого виробництва і маркетингу, за допомогою яких можна реалізувати принципи економічної безпеки аграрного сектору.

Сучасний рівень державної підтримки підприємств аграрного сектору в Україні є недостатнім. Значне державне втручання спрямоване на зведення до мінімуму існуючого впливу ринкових механізмів на галузь (табл. 1).

Проте проблема державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні ускладнилася у зв'язку з приєднанням нашої країни до світової організації торгівлі (СОТ). За правилами СОТ, бюджетна підтримка поділяється на заходи «зеленої скриньки» (*green box policies*), які звільнено від зобов'язань зі скорочення, та заходи «жовтої скриньки» (*amber box policies*), які мають бути скорочені. До заходів «жовтої скриньки» в Україні належать:

- здешевлення кредитів комерційних банків;
- фінансова підтримка фермерських господарств;
- фінансова підтримка виробництва продукції тваринництва і рослинництва; закладення молодих садів, виноградників;
- часткова компенсація вартості техніки і мінеральних добрив;
- здійснення фінансової підтримки розвитку підприємств молочної переробки;
- аграрний фонд.

Для вітчизняного аграрного сектору економіки нині актуальним завданням є нарощуван-

Таблиця 1

Основні показники діяльності підприємств аграрного сектору України (розробка автора за даними [4])

№ з/п	Показник	Роки					Відхилення 2018/2014 рр., +,-
		2014	2015	2016	2017	2018	
1	Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	21495,9	101996,	90122,1	68606,5	67170,8	+45674, 9
2	Чистий прибуток (збиток), млн грн	2143,4	101912,	89816,3	68276,8	66878,1	+64734,7
3	Рівень рентабельності всієї діяльності, %	9,3	30,4	25,6	16,5	13,5	+4,2
4	Рівень рентабельності операційної діяльності, %	21,4	43,0	33,6	23,2	18,5	-2,9
5	Кількість найманих працівників, тис. осіб	528,9	500,9	513,2	489,2	474,6	-54,3

ня обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Зазначимо, що країни Європейського Союзу (ЄС) вирішували таке завдання у 60-х рр. минулого століття. Для забезпечення зростання виробництва сільськогосподарської продукції вони активно використовували цінову підтримку, що належить до «жовтої скриньки». Так, на кінець 1960-х рр. загальна ціна у країнах ЄС на пшеницю перевищувала середньосвітовий рівень майже удвічі, на білий цукор і сухе молоко — у 3,6 разів, на тваринне масло у 5 разів; на рис, кукурудзу, на м'ясо і рослинну олію — у 1,4 — 1,8 рази. Завдяки такій бюджетній підтримці виробництво зростало настільки стрімко, що наприкінці 1960 р. практично з усіх продуктів виникли надлишки. На сучасному етапі для розвинених країн нагальною проблемою є скорочення обсягів виробництва і, відповідно, для них є доцільним зменшення бюджетної підтримки через ходи «жовтої скриньки».

Пріоритетними щодо державного впливу на аграрний сектор України через бюджетну політику прогнозуються напрями, що класифікуються за правилами СОТ, як такі, що не підлягають скороченню:

- підтримка доходів виробників сільськогосподарської продукції, що не пов'язана з виробництвом;
- відшкодування збитків від стихійних лих;
- створення державних резервів для забезпечення продовольчої безпеки;
- структурна перебудова через вилучення природних ресурсів із сільськогосподарського виробництва та через державні інвестиції на фінансову та фізичну реструктуризацію виробничої діяльності;
- інспектування і перевірка окремих продуктів для виявлення відповідності нормам охорони здоров'я, безпеки, рівня якості та стандартів (утримання установ державної ветеринарної медицини, державних насінневих інспекцій, державних

сортівпробувальних станцій, державних хлібних інспекцій тощо);

- послуги з маркетингу і просування товарів на ринок;

- боротьба зі шкідниками і хворобами сільськогосподарських рослин та тварин;

- розвиток інфраструктури на селі: будівництво мереж забезпечення електроенергією, доріг та інших транспортних споруд, ринкових і портових споруд, потужностей для водозабезпечення, гребель та дренажних систем, а також інфраструктурні роботи, пов'язані з охороною навколишнього середовища;

- підтримка регіональних програм надання допомоги (допомога надається регіонам, які є неблагополучними на основі об'єктивних критеріїв, зокрема за складними кліматичними умовами);

- внутрішня продовольча допомога знедоленим верствам населення;

- поширення досвіду та консультаційні послуги;

- загальні науково-дослідні роботи та розвиток науково-дослідних програм щодо окремих видів продукції;

- підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації спеціалістів та робітничих кадрів для виробничої і соціальної сфер села;

- охорона навколишнього середовища.

Розроблені пропозиції можуть ґрунтуватися на розрахунках бюджетної підтримки розвитку аграрного виробництва, інфраструктури та механізмів аграрного ринку. Серед напрямів бюджетної підтримки виробничої діяльності, розміри якої підлягатимуть скороченню згідно з вимогами СОТ, передбачаються:

- інноваційний розвиток галузі, насамперед селекція у рослинництві, тваринництві та птахівництві;

- упровадження високих технологій у виробництві й переробленні сільськогосподарської продукції;

- виробництво нових видів енергоресурсів, упровадження технологій аграрного землеробства, енергозберігаючих технологій;

- інвестиційна діяльність, зокрема відтворення сучасної виробничої інфраструктури (меліоративних систем, підприємств із перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції);

- розвиток нових виробництв на основі місцевих ресурсів та малого підприємництва у сільській місцевості;

- створення високотехнологічного товарного виробництва;

- часткова компенсація відсотків за коротко- та середньостроковими кредитами, залученими підприємствами агропромислового комплексу, які не спрямовуються на конкретну підтримку окремих видів продукції чи підприємств;

- забезпечення підприємств агропромислового комплексу сільськогосподарською технікою через часткову компенсацію її вартості та стимулювання розвитку фінансового лізингу;

- часткова компенсація вартості матеріально-технічних ресурсів, що споживаються виробниками сільськогосподарської продукції;

- підтримка виробництва продукції тваринництва та рослинництва, яка залежатиме від виду та обсягів виробництва;

- часткова компенсація витрат виробників сільськогосподарської продукції при сплаті внесків до фондів соціального та пенсійного страхування.

Скорочення обсягів державної підтримки з вищезазначених напрямів не відбуватиметься, якщо вони не будуть справляти спотворюючого впливу на торгівлю чи виробництво, або такий вплив буде зведений до мінімуму.

З метою удосконалення механізмів забезпечення фінансовими ресурсами соціально-економічного розвитку села пропонується:

- запровадження науково обґрунтованих ефективних механізмів і інструментів фінансової підтримки на основі принципів рівності форм господарювання;

- збільшення обсягів фінансування суспільних благ, зокрема на сільськогосподарські дослідження і розробки, дорадчі служби, освіту, соціальну інфраструктуру, системи контролю за безпечністю та якістю продуктів харчування і розвиток сільської місцевості;

- підвищення ефективності видатків державного бюджету для підтримки аграрного сектору економіки шляхом упровадження методології програмно-цільового методу формування та виконання бюджету;

- запровадження моніторингу виконання бюджетних програм, критеріїв і процедур щодо скасування неефективних програм та переведення фінансових ресурсів на програми, які

найбільше відповідають цілям державної підтримки;

- розроблення умов та механізмів розширення часткового бюджетного фінансування пріоритетних напрямів сільськогосподарського виробництва та ін. [5, с. 11].

Забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного сектору через податкову політику передбачається за допомогою удосконалення податкового інструментарію з метою забезпечення сприятливих умов для функціонування сільськогосподарських товаровиробників різних організаційно-правових форм, а саме:

- поступового обмеження подальших перспектив застосування спеціальних режимів оподаткування;

- напрямів адаптації податкових інструментаріїв до кращого зарубіжного досвіду оподаткування виробників галузі та з урахуванням вимог СОТ і директив ЄС;

- формування механізмів прямого та непрямого оподаткування з урахуванням конкурентоспроможності аграрного сектору на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Пропонуються основні напрями реалізації податкової політики:

У сфері прямого оподаткування:

- збереження дії спецрежиму прямого оподаткування — фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), який об'єднує у собі низку прямих податків і забезпечує спрощення податкових відносин у галузі та запровадження після закінчення терміну дії ФСП нового сільськогосподарського податку, який об'єднає в собі земельний податок, інші податкові платежі та податок на прибуток;

- передбачення спеціального спрощеного режиму прямого оподаткування для суб'єктів малого і середнього бізнесу з метою стимулювання їх розвитку в сільській місцевості;

- розроблення спеціального податкового інструментарію для оподаткування сільськогосподарських підприємств індустріального типу;

- посилення ролі земельного податку в системі прямого оподаткування, вдосконалення методики визначення його бази з метою відображення реальних розмірів рентних доходів та обґрунтування оптимального розміру ставок для сільгоспвиробників усіх форм власності і господарювання;

У сфері непрямого оподаткування:

- відмова від непрямих методів підтримки сільськогосподарського виробництва за допомогою використання спеціальних податкових механізмів, зокрема поетапна переорієнтація порядку оподаткування доданої вартості (ПДВ) з продажу молока і м'яса з форми дотацій, що виплачуються переробними підприємствами, на пряму бюджетну підтримку;

— максимальне нівелювання впливу ПДВ на фінансовий стан підприємств галузі шляхом упорядкування бюджетного відшкодування з ПДВ, зокрема через запровадження бюджетної цільової програми, направленої на своєчасне відшкодування надмірно сплачених сум ПДВ, що своєю чергою дасть змогу точніше спрогнозувати надходження до бюджету країни від підприємств аграрного сектору в разі стабілізації їх розвитку.

Вочевидь, спираючись на організаційно-економічний механізм, система управління повинна забезпечувати тісний взаємозв'язок конкурентоспроможності підприємства з попитом, збутом і ефективністю виробництва, а також здійснювати комплексний вплив на певні об'єкти управління на всіх стадіях життєвого циклу підприємства і рівнях його управління [6, с. 38].

Висновки. Отже, економічна безпека аграрного сектору може бути гарантована як на мікро-економічному рівні — підприємства чи регіону, так і на макроекономічному, завдяки фінансовому контролю. Це відображається у вдосконаленні фіскально-податкової і фінансово-кредитної політики держави за відношенням до галузей сільськогосподарського виробництва, управлінні розвитком суспільно-економічних процесів та антикризової стратегії і тактики самих підприємств та управлінні їх економічною діяльністю, зокрема, в розрізі нарощення експортного потенціалу аграрного сектору.

Література

1. Гойчук О. І. Продовольча безпека в Україні і світі. К. : Наукметодцентр аграрної науки. 2003. 114 с.
2. Лузан Ю. Я. Розвиток державної підтримки аграрного сектору України в умовах членства в СОТ. *Облік і фінанси АПК*. 2008. №3. С. 4–10.
3. Ткачук Т. І. Глобальні аспекти продовольчої проблеми. *Аграрний вісник Причорномор'я*. 2003. Вип. 22. С. 492–495.

4. Сільське господарство України за 2018 рік / Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf

5. Інвестиційна політика в Україні: досвід, проблеми, перспективи : моногр. / відпов. ред. М. Г. Чумаченко. Д : ІЕП НАН України. 2003. 392 с.

6. Мармунь Л. О. Оперативне управління конкурентоспроможністю, економічною безпекою та якістю продукції харчової промисловості. *Економічна та продовольча безпека України*. 2015. № 1–2. С. 32–38.

References

1. Ghojchuk, O. I. (2003). *Pprodovolchabezpeka v Ukpajini i cviti* [Food security in Ukraine and in the world]. Kyiv, Naukmetodcentp aghpaprnoji nauky, 114 p. (in Ukr.).
2. Luzan, Ju. Ja. (2008). *Pozvytok depzhavnoji pidtrymky aghpaprnogho sektora Ukpajiny v umovakh chlenctvav COT* [Development of state support of the agrarian sector of Ukraine in the conditions of WTO membership]. *Oblik i financy APK*, 3, 4–10 (in Ukr.).
3. Tkachuk T. I. (2003). *Ghlobaljni aspekty pprodovolchoji ppoblemy* [Global aspects of the food problem]. *Aghpaprnyj vicnyk Prychornomor'ja*, 22, pp. 492–495 (in Ukr.).
4. State Statistics Service of Ukraine (2018). *Sil'ske hospodarstvo Ukrainy za 2018 rik* [Agriculture of Ukraine for 2018]. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf.
5. Chumachenko M. Gh. (ed.) (2003). *Invectycijna polityka v Ukpajini: docvid, ppoblemy, perspektyvy* [Investment policy in Ukraine: experience, problems, prospects]. Donetsk, AEN Ukraine. 392 p. (in Ukr.).
6. Marmul L. O. (2015). *Operatyvne upravlinnja konkurentospromozhnistju, ekonomichnoju bezpekoju ta jakistju produkciyi kharchovoji promyslovosti* [Operational management of the competitiveness, economic security and quality of food products]. *Ekonomichna ta prodovoljcha bezpeka Ukpajiny*, 1–2, 32–38 (in Ukr.).